

Het eerste beeld dat schrijfster Mariët Meester (63) heeft van de gevangenen in Veenhuizen is hoe ze op zondag naar de kerk lopen. Met haar handjes op de vensterbank en haar neus er nét boven ziet ze als meisje van 3 de grote groep mannen gaan. Ze worden bewaakt door gestichtswachten die voor en achter de groep fietsen. De gevangenen dragen allemaal hetzelfde bruine pak.

TEKST LEONIE SINNEMA
FOTO'S MARCEL JURIAN DE JONG

Herinneringen VAN EEN KOLONIEKIND

De herinnering aan mannen in boevenpak is de opmaat naar een levenslange fascinatie van Mariët Meester voor het bijzondere dorp Veenhuizen, waar de in Amsterdam woonachtige schrijfster opgroeit. Het dorp waarin je naar school wordt gebracht met de boevenbus. Waar honderden verbodsborden 'onbevoegden' de toegang ontzeggen. Waar de ruige gevangenen voer zijn voor meisjesfantasieën. „Ik denk dat ik mijn gevoel voor mannen hier heb opgedaan”, zegt de schrijfster lachend. „Ik zal nooit vallen op een keurig nette man.”

Ze was helemaal niet van plan om na onder meer *Hollands Siberië* (2014) en *Koloniekak* (2012) weer een boek te schrijven over Veenhuizen. „Ik denk af en toe: houd nou je grote waffel maar eens. Andere mensen zijn ook koloniekinderen. Hun verhalen zijn ook interessant.” Ze zegt het een beetje beschroomd. Maar ze heeft haar herinneringen twintig jaar geleden al eens genoteerd en is nou eenmaal heel maatschappelijk betrokken. En dan is er die ene avond in het Amsterdamse debatcentrum De Balie, zo'n jaar of vijf geleden.

SUPERGEVANGENIS

Mariët Meester zit er op het podium. Samen met de directeur van het justitieel complex in Zaanstad, een documentairemaker en een criminoloog. Kort daarvoor gaat de schrijfster uit nieuwsgierigheid mee met een excursie naar die gevangenis in Zaanstad. Ze schrikt van de steriele 'supergevangenis', waar de gevangenen met zijn tweeën één cel delen. „Een heel brede kerel in zo'n zwart shirtje met grote spierballen stond tussen de boeken te kijken wat hij wilde lezen. Die bibliotheek was het enige stukje

menselijkheid in die hele gevangenis. Maar ze wilden hem opdoeken. Ik dacht: jémig, dit is schandig. Onmenselijk.”

Een vlammend opiniestuk dat ze schrijft in *NRC* is de aanleiding voor de uitnodiging aan Meester om mee te praten in De Balie in Amsterdam. Op het podium is ze de enige met een ander geluid, de anderen zijn vol lof over de gevangenen van nu. Meester vertelt over het gevangenisdorp waar ze opgroeide. Waar de gevangenen de ramen laptten van hun bewaarders en ervoor zorgden dat de omgeving netjes bleef. Waar inwoners en gedetineerden naar dezelfde kerk gingen en zelfs met elkaar een kopje koffie dronken na afloop van de dienst. „Iedereen keek zo van 'dat wijf is gek gewoon! Dat kan helemaal niet, dat dorp verzint ze ter plekke'.”

Daarom wilde ze *Koloniekind* schrijven. Het eerste exemplaar overhandigt ze op dinsdag 19 april aan commissaris van de

Koning Jetta Klijnsma in het Gevangenis-museum in Veenhuizen. „Ik wil de jonge mensen die in die zaal zaten een idee geven van de geschiedenis hier. En die geschiedenis vastleggen”, zegt ze aan de stamtafel van hotel-restaurant *Bitter en Zoet*, dat zij uit haar tijd in Veenhuizen nog kent als drie losse huizen. „Je weet soms niet meer wat je fantaseert of wat echt is. Over een van deze huizen ging het verhaal rond dat een ontsnapte gevangene bij de bewoners onder het bed is gaan liggen. Het was echt een dorp van mythes.”

AVONTUUR

Meester is geboren in Den Haag. Haar pasgetrouwde ouders wonen in die tijd bij een oudere dame wanneer vader Meester in de krant een advertentie ziet. Voor de christelijke basisschool in Veenhuizen zoeken ze een onderwijzer. Meesters ouders, haar vader komt uit Emmen en moeder groeide op in Coevorden, voelen wel voor een terugkeer naar Drenthe. Bovendien hoort bij de baan een gigantisch huis.

Meester is te jong om het zich te herinneren, maar van haar ouders weet ze dat een delegatie naar Den Haag reist om haar vaders kennis en kunde te testen. „Die mannen gingen eerst even in Den Haag wat drinken in een cafeetje. Wat bleek? Allemaal kenden ze de cafébaas.” Meester lacht. „Het bleek een ex-gedetineerde te zijn.” De proefles die meester Jan Meester vervolgens geeft overtuigt de delegatie uit Veenhuizen. Aangenomen!

In plaats van een geïmproviseerd aanrecht met gasbrander op de badkuip midden in de stad, woont het jonge gezin nu in een afgelegen en uitgestrekt Drents dorp. In een gigantisch huis. Het zit aan de school >>

Paspoort

Naam Mariëtte Meester
Geboren 25 mei 1958 in Den Haag

Opleiding twee jaar lerarenopleiding in Groningen (handvaardigheid en textiele werkvormen); Academie voor Beeldende Kunst en Vormgeving Minerva, Groningen

Carrière Na een periode als beeldend kunstenaar en freelance journalist verscheen in 1990 haar eerste literaire boek, *Sevillana*.

Privé Mariët Meester en haar partner Jaap de Ruig wonen afwisselend in Amsterdam en in een woonwageng bij Nieuwersluis.

Dat mensen elkaar op die manier in de tang hadden zie je pas achteraf

Titel Koloniekind
Auteur Mariët Meester
Uitgever Arbeiderspers
Prijs 21,99 euro (272 blz.)

Lezingen

In de Koepelkerk van Veenhuizen vertelt Mariët Meester volgende week zaterdag 23 april om 14 uur over haar boek. Aansluitend is er een wandeling langs de belangrijkste plekken uit het boek, onder leiding van de Veenhuizer gids Peter Bos. Aanmelden kan op de website www.inveenhuizen.nl.

Een dag later, zondag 24 april geeft de schrijfster bij boekhandel Van der Velde in Assen 's middags een lezing over *Koloniekind*. Aanmelden is verplicht; dat kan via de boekhandel. Aanvang is ook hier 14 uur.

Mariët Meester met op de achtergrond haar ouderlijk huis aan de Kerklaan.

Het gezin Meester in 1961. De baby is Mariëts overleden broer Wout, aan wie ze het boek heeft opgedragen.

vast en heeft talloze kamers. Er is een tuin en zelfs een moestuin, verderop in het dorp. De gevangenen onderhouden en telen de groenten voor de familie. „Mijn vader vond alles kostelijk”, vertelt Meester met een weemoedige glimlach.

RANGEN EN STANDEN

„Mijn moeder vond die eerste nacht heel eng. Ze hoorde gekke geluiden in de school en dacht dat een gevangene ontsnapt was. Ze sloiep dus helemaal niet. Er zijn vrouwen in het dorp die altijd bang zijn gebleven. Mijn moeder niet. Die zei altijd: 'Dit is het veiligste dorp van Nederland. Waar word je nou zó goed bewaakt?'”

Het schoolmeestergezin voelt zich snel thuis in het gevangenisdorp en trekt zich weinig aan van de regels die voor het justitiepersoneel gelden. „Mijn ouders gingen altijd maar een beetje in het midden zitten, in de kerk of in het Verenigingsgebouw”, herinnert Meester zich. Waar je ook kwam, je hoorde op volgorde van rang te zitten. De directeur vooraan, de gestichtswachten helemaal achterin. In Veenhuizen woonden de directeurs in de grote witte huizen. Naarmate je rang steeg, werd je huis groter. Aan het aantal strepen op het uniform van gevangenispersoneel was te zien welke functie iemand had en welk salaris daarbij hoorde.

GEZAG NIET ERKEND

„Mijn vader en moeder hebben een keer meegemaakt dat de voorzitter van het Verenigingsgebouw vergat de directeur extra welkom te heten. Daarop gingen de hoofddirecteur en zijn gezin staan.” Meester zwiept haar handen op en neer terwijl ze vertelt: „En ze liepen boos de zaal uit. Die man was zo ontzettend kwaad omdat zijn gezag niet genoeg werd erkend.” De schrijfster kan zich er nog over verwonderen. „Dat mensen elkaar op die manier in de tang hadden zie je pas achteraf.”

Er zijn meer keerzijdes aan het leven in het justitiedorp. Zodra een personeelslid overleed of met pensioen ging, móést het gezin vertrekken. Het overkomt een van Meesters beste vriendinnen nadat haar vader plotseling sterft. „Een paar weken later lag er een ambtelijke brief op de mat. Ze moesten weg. Het was vanwege de veiligheid. Kijk, nu staan er allemaal hekken om de gevangenis maar dat was er toen allemaal niet. Het dorp moest heel erg besloten blijven. Die moeder en haar dochtertje hadden hier niks meer te zoeken. Ze is er nog niet helemaal overheen”, vertelt de schrijfster. „Ik was heel verdrietig, maar dat het zo wreed was had ik toen niet door.”

EMOLUMENTEN

Voordelen voor opgroeiende jongeren? Die zijn er ook. Gratis schaatsen bij de ijsbaan en voor niks naar het zwembad. Optredens, zelfs van André van Duin, in het Verenigingsgebouw. Het zijn allemaal emolumenten, bonussen die Veenhuizers krijgen omdat ze hun werk doen in dat van de buitenwereld afgesloten dorp. Meesters broers profiteren van het feit dat de wegenverkeerswet in het dorp niet geldt. Al op hun 15de hebben ze een auto. Boetes krijgen ze niet.

Naarmate Meester ouder wordt, worden de gevangenen interessanter. Niet de Jehova's getuigen die in Bankenbosch zitten omdat ze vanwege hun geloof dienst weigeren. De jonge jongens die met hun keurig gekamde haren en spijkerpakken in de smaak vallen bij Meesters vriendinnen.

De gedetineerden werden niet als onmens gezien, maar gewoon als mens

Nee, juist die lawaaimakers die grapjes maken en de kerkdienst proberen te ontregelen. Die zijn voor Meester pas echt de moeite. „De ambtenaren die hier woonden waren allemaal van onbesproken gedrag. Anders mocht je hier niet werken.”

Saaï, dus. De gevangenen zijn haar rolmodellen. Ze kijkt tegen ze op. Vrijgevochten, ruig. Dat wil zij ook.

GIJZELING

De regels van het gevangenisdorp beklemen steeds meer. Meester wil studeren en op kamers, weg uit het dorp. In de periode dat zij de weg vindt naar een wereld die verder reikt dan het Asser scholengemeenschap worden in Veenhuizen de teugels juist aangehaald. 1974 is een omslagjaar, weet de schrijfster. Nadat eerder in Esserheem de eerste grote gevangenisopstand van Nederland heeft plaatsgevonden, gijzelen gevangenen een van de bussen waarmee ze van de gevangenis naar hun werk worden gereden. „Er zijn een paar onderweg uitgesprongen”, vertelt Meester. „Die wilden helemaal niet ontsnappen. In het bos zijn later nog een stuk of zes teruggevonden. Er is geloof ik een jaar geweest met iets van honderd ontsnappingspogingen.”

In het dorp komen camera's, de hekken die nog steeds rondom de gevangissen staan worden gebouwd. Gestichts-

wachten moeten vanuit groene karabijnposten ontsnappingspogingen vrijdelen. De gezamenlijke kerkgang van inwoners en gedetineerden is er niet meer bij.

Meester komt nog vaak en graag in Veenhuizen. Haar vader, inmiddels 93, woont er nog. In het jaar dat hij met pensioen zou gaan, werd het dorp opengesteld voor mensen die er niet werken. „Ik vind het eigenlijk niet zo heel erg veranderd. Het is gelukkig wat normaler geworden”, zegt ze. „Het wordt alleen maar beter, denk ik.” Ze overweegt om terug te verhuizen.

ALS MENS

De meest waardevolle les die ze dankt aan haar jeugd in het gevangenisdorp is respectvol omgaan met iedereen. „Gedetineerden, moest ik van mijn moeder zeggen. Niet gevangenen. Gedetineerden was respectvoller. De menselijkheid van een ander moet je altijd zien.” Voor de leesbaarheid van haar boek sloot ze een klein compromis: de helft van de keren noemt ze gedetineerden in *Koloniekind* gevangenen. „Zou mijn moeder vast iets van hebben gezegd.”

Binnenkomen bij de inwoners van het gevangenisdorp mochten de gedetineerden niet. Van echt samenleven was dus geen sprake. Maar in Veenhuizen bestonden de gevangenis- en de gewone wereld naast elkaar. „De gedetineerden hadden hier een functie. Dat vind ik heel erg mooi. Ze werden niet als onmens gezien, maar gewoon als mens.”

Misschien kunnen ze er nog wat van leren daar, bij het justitieel complex in Zaanstad.

Geschiedenis van Veenhuizen

1818 oprichting van de Maatschappij van Weldadigheid door Johannes van den Bosch

1823-1824 bouw van de gestichten Veenhuizen I, II en III. De gestichten zijn in eerste instantie bedoeld voor de heropvoeding van wezen uit de grote steden en voor dwangverpleging van gestraften uit de vrije koloniën

1859 de Staat neemt de gestichten over van de bijna failliete Maatschappij van Weldadigheid

1888 de gestichten in Veenhuizen worden Rijks-werkinrichtingen voor mannelijke 'verpleegden'

1914-1918 behalve verpleegden worden nu ook gedetineerden in Veenhuizen geplaatst

1945 veel oorlogsmisdadigers in Veenhuizen

1967 eerste grote Nederlandse gevangenisopstand in Esserheem

1971 Norgerhaven en Esserheem worden gevangissen voor langgestrafte mannen

1983 ook niet-justitieambtenaren mogen in Veenhuizen wonen

Mariët Meester gaat voor het eerst naar de kleuterschool – in de bovenbus.

DENKWIJZER

RENÉ DIEKSTRA

Over lafheid gesproken

An het eind van een online overleg met een collega van Harvard met wie ik universiteitsdocenten train, wenste ze me maandag gelukkig Pasen en vroeg en passant of ik gelovig of lid van een kerkgenootschap ben. Ik heb naar waarheid geantwoord dat ik weliswaar katholiek ben opgevoed, maar vrijwel nooit meer in een kerk kom en eigenlijk ook niet goed meer weet wat ik geloof.

Juist in de paasweek zit me dat soms niet lekker. Wat een rol speelt is dat ik een groot liefhebber ben van de *Matthäus-Passion* en dat de Bijbelverhalen rondom Pasen een waarachtigheid hebben die mij diep treffen als mens en als praktiserend psycholoog. Zoals de psychologie van het verraad (Judas), van het onrecht (Pilatus en de Joodse hogepriesters), van de verloochening van je vrienden (Petrus), of van de weigering een ander in nood te helpen tenzij je daar toe gedwongen wordt (Simon van Cyrene).

Wat zij delen is wat de meest verfoeilijke en gevaarlijke geneigdheid is die een mens kan vertonen. Dat is lafheid.

Verraad, verloochening, onrecht en het ontbreken van hulpvaardigheid zijn alle symptomen van lafheid. Niet zelden met als gevolg dat de ene mens de andere in de steek of aan het lot overlaat uit gewin, egoïsme, onverschilligheid of angst. Nog altijd komt bij het luisteren naar de Matthäus pijnlijk terug hoe ik mezelf ooit uit angst op zo'n manier gedroeg.

1990. Ik was uitgezonden door Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO) naar de Cambodjaanse vluchtelingenkampen op de grens van Thailand en het door Vietnam bezette Cambodja. Als vanuit die kampen door verzetsgroeperingen 's nachts de Vietnamezen werden aangevallen, beantwoordden die dat de volgende dag met beschietingen op de kampen.

De eerste keer dat mijn escorte en ik dat meemaakten wisten we niet hoe snel we naar de aangewezen veilige verzamelplaats buiten het kamp moesten komen. Vrijwel voor onze ogen zagen we hoe een moeder en haar zoontje door het vuur werden getroffen.

Volgens mijn escorte heb ik uit de jeep stappend en lijkbleek, lopen schelden en tieren en dingen geroepen als „dit is een volstrekt zinloze missie, ik blijf hier geen dag langer, ik geef mijn opdracht aan de WHO terug”.

Dat ik dat niet heb gedaan is vanwege een gesprek dat ik die avond had met een lid van mijn team ter plaatse, een Cambodjaanse arts, die al jaren voor missies als de mijne had gewerkt.

„Je voelt je schuldig en laf doordat je jezelf in veiligheid heb gebracht en tegelijkertijd al die vluchtelingen in dodelijk gevaar hebt achtergelaten. Je bent daar ook boos over, woedend zelfs. Ook op jezelf. Gebruik die boosheid. Niet om opnieuw weg te rennen, dit keer naar de veiligheid van Genève. Maar juist om zoveel mogelijk te doen wat je hier wel kunt doen.”

Ik ben gebleven en herhaaldelijk voor missies teruggekomen. En ik heb ook besloten dat angst, dat lafheid, nooit het laatste woord mag hebben.

Pasen is voor mij het moment bij uitstek om me aan die opdracht te herinneren.

diekstra.rene@gmail.com

19

Pasen herinnert mij eraan dat angst nooit het laatste woord mag hebben

